

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ข้าวเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของโลก ประชากรกว่าครึ่งโลกบริโภคข้าวเป็นอาหารหลัก การผลิตข้าวของโลกส่วนใหญ่จะอยู่ในทวีปเอเชีย โดยไทยเป็นประเทศที่ผลิตข้าวได้มากเป็นอันดับที่ 6 ของโลก แต่ส่งออกเป็นอันดับที่ 1 ของโลก สภาพพื้นที่ปลูกข้าวของไทยส่วนใหญ่อาศัยน้ำฝน ทำให้ประสิทธิภาพการผลิตข้าวโดยทั่วไปของไทยยังอยู่ในระดับต่ำมากเมื่อเปรียบเทียบกับผู้ผลิตข้าวรายอื่น แต่กระนั้นก็ตามประเทศไทยยังสามารถส่งข้าวออก จำหน่ายในตลาดโลกครองอันดับหนึ่งของโลกมาเป็นระยะเวลามากกว่าสิบปี ซึ่งรายได้จากการส่งออกข้าวคิดเป็นร้อยละ 22.9 เมื่อเปรียบเทียบกับมูลค่าการส่งออกสินค้าเกษตรทั้งหมดของไทย ประเทศไทยมีประชากรที่ประกอบอาชีพทำนาประมาณ 3.7 ล้านครัวเรือน (กรมการข้าว 2549: 1-3)

สงกรานต์ จิตรากรและบริบูรณ์ สัมฤทธิ์ (2544: 4) กล่าวว่าไว้ว่า คนไทยบริโภคข้าวสารเฉลี่ยคนละ 130 กิโลกรัมต่อปี เนื่องจากข้าวเป็นอาหารหลักมาช้านาน การปลูกข้าวในประเทศไทยจึงมีประวัติศาสตร์อันยาวนาน หลักฐานที่พิสูจน์ว่าประเทศไทยเป็นแหล่งปลูกข้าวมานานแล้ว ดูได้จากรอยเปลือกข้าวที่ขุดพบตามหลุมฝังศพหรือคูแกลบที่อยู่ในอิฐตามโบราณสถานต่าง ๆ อาจแยกเป็นยุคก่อนประวัติศาสตร์และยุคประวัติศาสตร์ จึงนับได้ว่าข้าวมีความสำคัญต่อประเทศไทยทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนเป็นพืชที่มีความสำคัญต่อความมั่นคงของบ้านเมืองยากที่จะหาพืชอื่นทดแทนได้

เมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดีเป็นปัจจัยสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ทั้งในแง่คุณภาพและปริมาณ เพื่อให้เมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดีแพร่กระจายไปสู่มือเกษตรกรอย่างทั่วถึง รัฐบาลจึงได้จัดทำโครงการผลิตและขยายเมล็ดพันธุ์พืชในปี พ.ศ. 2515 โดยให้กรมวิชาการเกษตรรับผิดชอบในการผลิตเมล็ดพันธุ์คัดและพันธุ์หลัก กรมส่งเสริมการเกษตรรับผิดชอบในการผลิตเมล็ดพันธุ์ขยายและเมล็ดพันธุ์จำหน่าย (ก้องกษิต สุวรรณวิทย์ 2546: 11) ในปี พ.ศ. 2549 รัฐบาลได้ร่วมงานการผลิตเมล็ดพันธุ์ทั้งสองส่วน ให้มารวมกันอยู่ในกรมการข้าวซึ่งเป็นหน่วยงานระดับกรมที่รับผิดชอบงานข้าวของประเทศ เนื่องจากกรมการข้าวเป็นหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นใหม่ในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุผลอย่างมีประสิทธิภาพ จึงได้กำหนด วิสัยทัศน์กรมการข้าวไว้ว่า “เป็น

องค์กรนำในการวิจัยพัฒนาและส่งเสริมการผลิตข้าว เพื่อสร้างความมั่นคงให้แก่ชาวนา รวมทั้งเป็นผู้นำด้านตลาดข้าวของโลก” โดยมี ยุทธศาสตร์ข้าว ประกอบด้วยยุทธศาสตร์หลัก 5 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ 1) การวิจัยและพัฒนา เพื่อเพิ่มผลผลิตต่อไร่และได้ข้าวที่มีคุณภาพดี ลดต้นทุนการผลิต รวมทั้งได้ข้าวพันธุ์ใหม่ๆเพิ่มขึ้น ตรงตามความต้องการของผู้บริโภคที่เพิ่มขึ้นทุกปี 2) พัฒนาการผลิต เพื่อส่งเสริมการปลูกตามเขตพื้นที่ที่มีศักยภาพการผลิต และกระจายเมล็ดพันธุ์ ส่งเสริมการผลิตข้าวให้ได้มาตรฐาน เพิ่มเปอร์เซ็นต์คืนข้าวหอมมะลิ และส่งเสริมระบบการผลิตแบบครบวงจร 3) พัฒนาชาวนา ส่งเสริมการผลิตข้าวตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง พัฒนาชาวนาเป็นผู้ประกอบการ สนับสนุนสวัสดิการชาวนา สร้างวัฒนธรรมและภูมิปัญญาข้าวไทย 4) สร้างมูลค่าสินค้าข้าว โดยการตรวจสอบและรับรองระบบการผลิตคุณภาพผลผลิต จัดทำตราสัญลักษณ์ พัฒนابรรจุภัณฑ์ ขยายผลการวิจัยให้อยู่ในรูปเชิงพาณิชย์ และ 5) พัฒนาการตลาด ทั้งในและต่างประเทศ สร้างเครือข่ายพันธมิตร พัฒนาครัวไทยสู่ครัวโลก (กรมการข้าว 2549: 14-23)

สำนักงานการค้าภายในจังหวัดนครราชสีมา (2547: 5) รายงานว่า กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ คาดว่าผลผลิตข้าวนาปี ปีการผลิต 2547/2548 จะลดลงจากปี 2546/2547 ร้อยละ 0.8 เนื่องจากพื้นที่เพาะปลูกลดลงในช่วงเริ่มฤดูการเพาะปลูกของปีนี้(ช่วงเดือนพฤษภาคม) การได้รับอิทธิพลพายุโซนร้อนส่วนหนึ่งเข้าสู่ประเทศไทยจะทำให้ผลผลิตสูงขึ้นเล็กน้อย จากเดิม 363 กิโลกรัมต่อไร่ เป็น 365 กิโลกรัมต่อไร่หรือสูงขึ้นร้อยละ 0.6 สำหรับจังหวัดนครราชสีมา มีพื้นที่ทำนาประมาณร้อยละ 46 ของพื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด เนื่องจากการทำนาของจังหวัดนครราชสีมาต้องอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก ดังนั้นการทำนาจึงเป็นนาปีส่วนใหญ่ และมีการทำนาปรังเพียงเล็กน้อย เนื่องจากพื้นที่ชลประทานมีไม่มาก นอกจากนี้ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา มักประสบภัยแล้งในช่วงต้นฤดูทำนา รวมทั้งบางพื้นที่ยังมีปัญหาน้ำท่วมในช่วงการเก็บเกี่ยวข้าวด้วยส่งผลให้ได้ผลผลิตน้อยลงและคุณภาพด้อยลงด้วย โดยมีพื้นที่ปลูกข้าวคิดเป็นพื้นที่ร้อยละ 10 ของพื้นที่ปลูกข้าวทั้งหมดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พันธุ์ข้าวที่ปลูกในจังหวัดนครราชสีมาประกอบด้วย ข้าวขาวดอกมะลิ 105 ข้าวเหนียว และข้าวเจ้าพันธุ์อื่น ๆ อำเภอที่ปลูกข้าวมากที่สุดได้แก่ อำเภอโนนสูงรองลงมา คืออำเภอพิมาย กง ประทาย ปักธงชัยและอำเภอด่านขุนทด

ทรงสนะ ลาภรวายและคณะ (2549: 34) กล่าวว่าประเทศไทยมีพื้นที่ทำนาประมาณ 60 ล้านไร่ มีความต้องการใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวเพาะปลูกประมาณ 900,000 ตัน/ปี สำหรับข้าวนาปีประมาณ 57-58 ล้านไร่ และนาปรังประมาณ 8-9 ล้านไร่ ในขณะที่หน่วยงานราชการสามารถผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดีได้ประมาณ 70,000 ตัน/ปี (คิดเป็นร้อยละ 7.7 ของความต้องการทั้งหมด) เมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดีจึงมีปริมาณไม่เพียงพอต่อความต้องการของเกษตรกร สำนักงานคณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการจังหวัดนครราชสีมา (2547: 10) กล่าวว่าจังหวัดนครราชสีมา มี

พื้นที่ทำนาทั้งสิ้น จำนวน 3,841,361 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 50 ของพื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด และ
ยุทธศาสตร์ของจังหวัดนครราชสีมา ประจำปี 2548 ได้มีการกำหนดยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการ
ผลิตข้าวไว้ 1 ยุทธศาสตร์ คือการพัฒนาการเกษตรและการแปรรูปสินค้าเกษตรส่งออก

ในฤดูแล้ง ปี 2549 ซึ่งเป็นปีที่ทำการวิจัย ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าววนนครราชสีมา ได้รับ
มอบหมายจากสำนักเมล็ดพันธุ์ข้าว กรมการข้าวให้ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว ชัยนาท 1 โดยมีเป้าหมายการ
ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดีและซื้อคืนจากสมาชิกแปลงขยายพันธุ์ปริมาณ 1,334.36 ตัน พื้นที่ 1,817
ไร่ สมาชิกแปลงขยายพันธุ์ จำนวน 82 ราย ซึ่งเป็นพื้นที่ใหม่ในเขตพื้นที่อำเภอปักธงชัย จังหวัด
นครราชสีมา ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าววนนครราชสีมายังไม่ทราบถึงสภาพการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชัยนาท 1
ของสมาชิกผู้ร่วมโครงการแปลงขยายพันธุ์ของศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าววนนครราชสีมา ซึ่งนำมาผลิตเป็นฤดู
แรก เกษตรกรบางรายอาจมีปัญหาในการผลิต จึงทำให้ผลิตเมล็ดพันธุ์ได้เพียง 584.321 ตัน คิดเป็น
ร้อยละ 43.79 จากปัญหาความต้องการเมล็ดพันธุ์ข้าวที่มีจำนวนมากแต่ทางราชการไม่สามารถผลิตได้
เพียงพอและการผลิตเมล็ดพันธุ์ของศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าววนนครราชสีมาที่ได้ต่ำกว่าเป้าหมายการผลิตเป็น
จำนวนมาก จึงเป็นเรื่องน่าสนใจอย่างยิ่งในการที่จะศึกษาสภาพการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชัยนาท 1 ของ
สมาชิกผู้ร่วมโครงการแปลงขยายพันธุ์ของศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว เพื่อที่นำมาเป็นข้อมูลสำหรับการวาง
แผนการผลิตเมล็ดพันธุ์ของศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าววนนครราชสีมา ให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของจังหวัด
นครราชสีมา ประจำปี 2548 ความต้องการของเกษตรกร และมีคุณภาพตามมาตรฐานที่สำนักเมล็ด
พันธุ์ข้าวกำหนดไว้ ทั้งปริมาณที่กำหนดเป้าหมายการผลิตไว้ และทันเวลาที่ต้องการเพื่อนำไปปลูก
ในช่วงเวลาที่ต้องการ รวมทั้งส่งเสริมให้เกษตรกรทำการผลิตเมล็ดพันธุ์โดยนำเทคโนโลยีการผลิตที่
เหมาะสมมาประยุกต์ใช้ในพื้นที่ เพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดีให้กับศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว
วนนครราชสีมาต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาสภาพพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจ ของเกษตรกรผู้ร่วมโครงการแปลง
ขยายพันธุ์

2.2 เพื่อศึกษาความรู้พื้นฐานของเกษตรกรเกี่ยวกับการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชัยนาท 1

2.3 เพื่อศึกษาทัศนคติของเกษตรกรผู้ร่วมโครงการแปลงขยายพันธุ์ ต่อการผลิตเมล็ด
พันธุ์ข้าวชัยนาท 1

2.4 เพื่อศึกษาสภาพการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว ชัยนาท 1 ของเกษตรกรผู้ร่วมโครงการแปลง
ขยายพันธุ์

2.5 เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะของเกษตรกรผู้ร่วมโครงการแปลงขยายพันธุ์

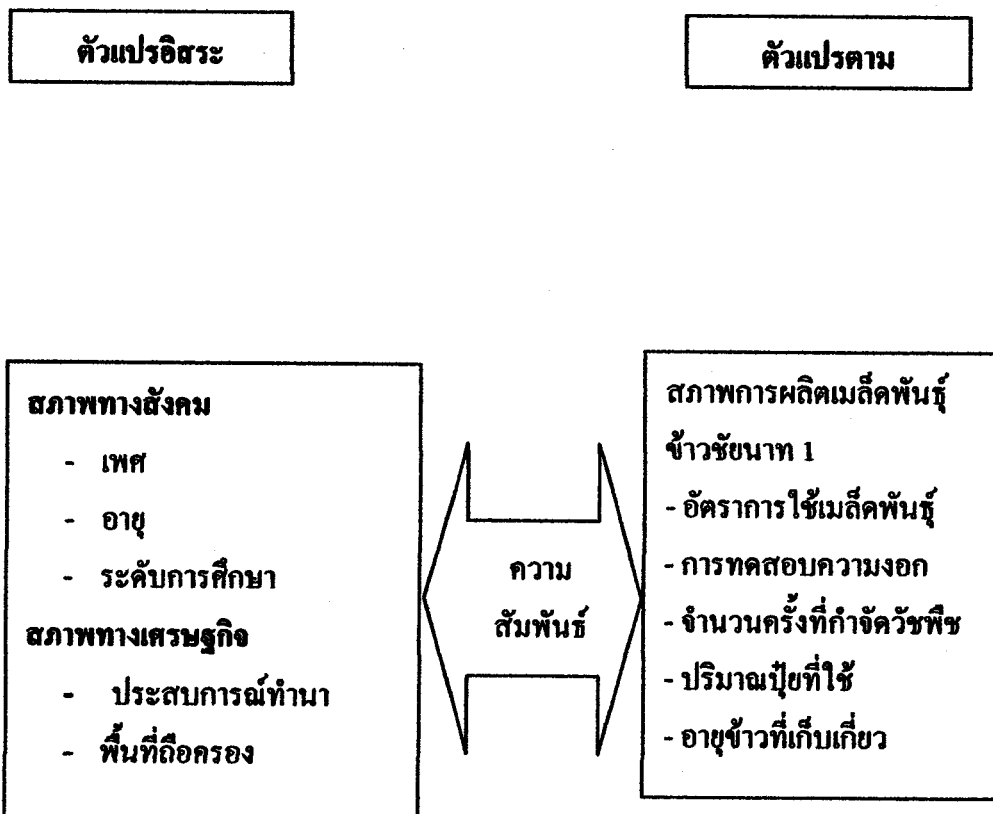
3. กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับสภาพการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชั้นนา 1 ของสมาชิกผู้ร่วมโครงการแปลงขยายพันธุ์ของศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวนครราชสีมา ในอำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา สามารถนำมากำหนดเป็นตัวแปรอิสระและตัวแปรตามดังนี้

3.1 ตัวแปรอิสระ เป็นตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับสภาพสังคม เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา สภาพทางเศรษฐกิจ เช่น ประสิทธิภาพ พื้นที่ถือครอง

3.2 ตัวแปรตาม เป็นตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับสภาพการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชั้นนา 1 ของสมาชิกผู้ร่วมโครงการแปลงขยายพันธุ์

กรอบแนวคิดการวิจัย ดังภาพที่ 1.1

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดของการวิจัย (conceptual framework)

4. สมมติฐานการวิจัย

4.1 สภาพพื้นฐานทางสังคม ได้แก่เพศ อายุ และระดับการศึกษา มีความสัมพันธ์กับสภาพการผลิตข้าวชั้นนาท 1 ของสมาชิกผู้ร่วมโครงการแปลงขยายพันธุ์ของศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว นครราชสีมา ในอำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา

4.2 สภาพพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ได้แก่ประสบการณ์ทำนา และพื้นที่ถือ มีความสัมพันธ์กับสภาพการผลิตข้าวชั้นนาท 1 ของสมาชิกผู้ร่วมโครงการแปลงขยายพันธุ์ของศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว นครราชสีมา ในอำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา

5. ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้จะศึกษาสภาพการผลิตข้าว ชั้นนาท 1 ของสมาชิกผู้ร่วมโครงการแปลงขยายพันธุ์ของศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว นครราชสีมา ในอำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมาที่ทำการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว ชั้นนาท 1 ฤดูแล้ง ปี 2549 ทุกคน ประกอบด้วยเกษตรกรสมาชิกผู้ร่วมโครงการแปลงขยายพันธุ์ในตำบลนกออก บ่อปลาทอง ตะขบ และตะกู จำนวน 82 คน โดยศึกษาสภาพพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจ ความรู้พื้นฐาน ทักษะ ทักษะการผลิตข้าว ชั้นนาท 1 ปัญหาและข้อเสนอแนะของเกษตรกรผู้ร่วมโครงการแปลงขยายพันธุ์

6. นิยามศัพท์เฉพาะ

ในการวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดคำจำกัดความดังนี้

6.1 ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว หมายถึง ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว นครราชสีมา ซึ่งเป็นหน่วยงานในสังกัดกรมการข้าว ที่ทำหน้าที่ในการผลิตและขยายเมล็ดพันธุ์ดี เพื่อกระจายเมล็ดพันธุ์ดีสู่มือพี่น้องเกษตรกร

6.2 เกษตรกร หมายถึง เกษตรกรสมาชิกผู้ร่วมโครงการแปลงขยายพันธุ์ของศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว นครราชสีมา

6.3 เมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดี หมายถึงเมล็ดพันธุ์ข้าวชั้นพันธุ์ขยายหรือชั้นพันธุ์จำหน่ายที่ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวผลิตและจำหน่าย

6.4 **ข้าวพันธุ์ชัยนาท 1** หมายถึง ข้าวพันธุ์ดี ที่ทางราชการปรับปรุงและส่งเสริม และมีลักษณะประจำพันธุ์ตรงตามข้อกำหนดของคณะกรรมการพิจารณาพันธุ์ข้าว กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

6.5 **สภาพการผลิตเมล็ดพันธุ์** หมายถึง การผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว ชัยนาท 1 โดยมีการดูแลรักษาตามหลักวิชาการ เพื่อนำเมล็ดพันธุ์ไปขยายหรือเพาะปลูกในชั่วอายุต่อไป

6.6 **ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่** หมายถึง ผลผลิตเมล็ดพันธุ์ที่ได้มาตรฐานและศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวซื้อคืนจากเกษตรกรสมาชิกผู้ร่วมโครงการ

6.7 **แปลงขยายพันธุ์** หมายถึง แหล่งปลูกขยายพันธุ์เมล็ดพันธุ์ดีให้มีคุณภาพที่แท้จริงของสมาชิกผู้ร่วมโครงการแปลงขยายพันธุ์ของศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว นครราชสีมา

6.8 **ทัศนคติ** หมายถึง ความคิดเห็นของเกษตรกรสมาชิกผู้ร่วมโครงการแปลงขยายพันธุ์ของศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว นครราชสีมา

6.9 **เทคโนโลยี** หมายถึง ความรู้วิธีการต่างๆ ที่ใช้ในการปฏิบัติเพื่อเพิ่มผลผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว แล้วทำให้ประสิทธิภาพการผลิตสูงขึ้น และมีคุณภาพอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน

7. ประโยชน์ที่จะได้รับ

การวิจัยเรื่องนี้มีความสำคัญในประเด็น ศึกษาสภาพการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว ชัยนาท 1 โดยศึกษาสภาพพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจ ความรู้พื้นฐาน ทัศนคติ สภาพการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว ชัยนาท 1 เพื่อนำมาเป็นข้อมูลสำหรับการวางแผนการผลิตเมล็ดพันธุ์ของศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว นครราชสีมา ชัยนาท 1 ให้สอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกร และมีคุณภาพตามมาตรฐานที่สำนักเมล็ดพันธุ์ข้าวกำหนดไว้ ปริมาณที่กำหนดเป้าหมายการผลิตไว้ และทันเวลาที่ต้องการเพื่อนำไปปลูกในช่วงเวลาที่ต้องการ รวมทั้งส่งเสริมให้เกษตรกรทำการผลิตเมล็ดพันธุ์โดยนำเทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสมมาประยุกต์ใช้ในพื้นที่ เพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดีให้กับศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว นครราชสีมาต่อไป